

G-4-200,2

V[C377]

Bibliotheek
NEDERL. ZENDINGSCHOOL
OEGSTGEEST

INDONESISCHE PRIESTERTAAL.

BIJDRAGE VAN DEN HEER

N. ADRIANI.

—•••••—

De wereldbeschouwing der volksstammen van Nederlandsch Indië, die thans nog in eene grootendeels animistische denkwijze verkeerden, brengt mede, dat zij zelf geheel in het middelpunt van hun eigen Heelal staan en van uit dat standpunt de wezens en de dingen bezien die zij rondom zich waarnemen. Hunne uiterst beperkte geografische kennis doet hen hun eigen land zien als het middenstuk dezer wereld en deze wereld weder als het middelpunt van 't Heelal. Onze aarde is voor hunne voorstelling niet zeer groot en ook de Boven- en de Onderwereld, tusschen welke ons aardvlak in ligt, zijn in den geest wel te overzien. Boven- en Onderwereld zijn in de voorstelling dezer menschen in uitgestrektheid en aanzien naar het model onzer Middenwereld gevormd; wij wonen veilig tusschen die twee, aan de onze evenwijdig loopende werelden in, die dan ook dienen om ons van boven en van beneden te beschermen en ons woonvlak op zijne plaats te houden.

Met de Bovenwereld en met de Benedenwereld is ons Middenvlak ten nauwste verbonden. Immers de Benedenwereld is de woonplaats onzer stamgenooten, die ons in den dood zijn voorgegaan. De dood verbreekt het stamverband niet en zoo is ook de Benedenwereld een deel van het gebied van onzen stam en wel van het gestorven, vergoddelijkte gedeelte, van de hoogvereerde Voorouders, die hunne nakomelingen op deze Middenwereld geheel in hunne macht hebben en hen

Bibl. Hendrik Kraemer Inst.

7110 031 6371

met vaderlijke goedheid, maar ook met vaderlijke tyrannie regeeren. Bij ieder sterfgeval wordt de Onderwereld weder meer bevolkt; er is een gestadige trek van dit Midden naar het Hieronder en zoo zijn Midden- en Onderwereld met elkaar in onafgebroken verkeer. Want ook de gestorvenen komen telkens nog bezoeken brengen aan de wereld in welke zij in hun vorig leven hebben verkeerd, en men weet dan ook met voldoende nauwkeurigheid den weg te beschrijven die Midden- en Onderwereld met elkaar verbindt. Daar waar de zon des avonds onder den rand onzer Middenwereld verdwijnt, ligt „Het Gat” waarin zij naar onderen zakt. Dit is ook de weg waarlangs de schimmen der gestorvenen de Onderwereld bereiken; een hooge pinangboom, die uit de Onderwereld opgroeit, reikt juist met zijn top tot aan den rand van het Gat en vormt daardoor den natuurlijken verbindingsweg tusschen de zoo eng met elkaar verbonden Midden- en Onderwereld.

De hier gegeven voorstelling is, voor zoover zij in bijzonderheden treedt, ontleend aan die van het Toradja-volk van Midden-Celebes. In hoofdzaak is zij terug te vinden bij alle animistisch denkende volken van Nederlandsch Indië. Daar het hier te doen is om de beschrijving der denkwereld van den animistischen mensch voor zoover die ons het ontstaan der Indonesische priestertaal verklaart, zal het vermelden van de namen der stammen aan welke de bijzonderheden zijn ontleend liever achterwege gelaten worden, omdat het er hier minder toe doet wat Bataks, Niassers, Dajaks, Toradja's en hoe zij meer mogen heeten, van elkaar onderscheidt dan wel wat zij gemeenschappelijk bezitten.

Met de Bovenwereld is de verbinding van ons Midden lang niet zoo eng als met de Onderwereld. De gestorvenen gaan niet naar Boven, maar naar Beneden, en tusschen Boven- en Midden-wereld is ook geen vaste verbinding meer aanwezig. Vroeger was die er wel, maar dat was in den tijd der paradijs-toestanden, toen het leven zooveel gemakkelijker was dan nu, omdat alles den mensch beter diende dan thans. In oude tijden was er verkeer tusschen Boven- en Middenwereld; er

kwamen Hemellingen op deze Aarde; zij trouwden soms met menschen, zoodat er bloedverwantschap kwam tusschen de bewoners der beide werelden, maar het is sinds lang uit daarmee. De verbinding is afgesneden, de verwantschap is afgestorven en de Bovenwereld wordt bewoond door wezens die ons wel kunnen bereiken, maar die in het algemeen voor de gewone menschen van onze soort onbereikbaar zijn.

Wanneer wij nu van animistisch standpunt uit de wezens beschouwen, dan beginnen wij met de eerste en belangrijkste soort, de normale groep, de maat met welke alle andere wezens gemeten worden, het volk aan 't welk wij onze aandacht willen wijden en dat wij niet beter kunnen aanduiden dan met de benaming „wij zelf”. De bewoners der Onderwereld behooren natuurlijk ook daartoe, want zij zijn onze onmiddellijke verwanten, onze stamgenooten. Naast onszelf staat de groep der volksstammen met wie wijzelf geregeld in aanraking komen. Er is verkeer mogelijk, omdat die menschen verstaanbare talen spreken. Zij staan natuurlijk niet met ons gelijk. Juist omdat zij in zeden en denkwijze, in taal en kleeding bijna zoo zijn als wijzelf, zijn zij ook niet meer dan bijna zoo goed als wij; men moet bij hen nogal wat door de vingers zien en dan is het met hen wel uit te houden. Hoe ruimer nu bij onszelf de blik is en hoe beter de geest is gescherpt tot het verstaan van verwante talen, hoe grooter de kring dezer groep is. Met de stammen van welker taal wij geen woord verstaan, kunnen wij ook niet omgaan; we zijn bang voor hen. Hun geluid vertrouwen we al evenmin als het getjilp van vreemde vogels, van welker gekrijsch we niet weten wat het ons voerspelt. We ontloopen hen en tellen hen niet bij degenen met wie we te maken hebben. De derde groep van wezens met wie we in verkeer staan is die der dieren, voor zoover we althans iets verstaan van hunne geluiden en bewegingen. Van alle omineuze dieren zijn we het meest in verkeer met de vogels. Zij fluiten of roepen; wij roepen of fluiten terug en zij antwoorden weer. Slangen, hagedissen, muizen, kikkers, met al die dieren hebben wij verkeer door-

dat zij hunne geluiden en hunne bewegingen voor ons maken en wij ons kunnen beijveren die te verstaan.

Maar nu bestaat nevens onszelf, de vreemdelingen en de dieren nog een groep onzichtbare wezens en dat zijn de geesten die de ruimte tusschen de Bovenwereld en ons Midden bewonen en de goden der Bovenwereld. Zij hebben het bijzondere, dat zij onzichtbaar zijn. Dit is niet het geval met de gestorvenen, want hen zien wij in den droom; daarenboven kennen we hen van den tijd toen zij nog op aarde leefden en zij hebben ook dezelfde natuur als wij en spreken onze taal. Met hen kan iedereen verkeerren, op grond der bloedverwantschap. Maar de geesten en goden zijn niet te zien; toch kunnen we elk oogenblik met hen in aanraking komen en daar zij onzichtbaar zijn, staan we geheel hulpeloos tegenover hen, tenzij we iets bezitten dat de geheimzinnigheid dier geestenwereld breekt en ons een middel van verkeer met hen verschaft, dat hunne wereld voor ons toegankelijk maakt.

Dit middel is de taal, want van het gesproken woord gaat tooverkracht uit. Het behoeft niet eens gearticuleerde taal te zijn, want ook het geroep van dieren is tooverkrachtig. Het kikkergekwak roept den regen, het hanengekraai doet de zon opkomen. Wanneer wij ziek zijn en de muizen spelen des nachts op ons slaapmatje en dartelen piepend om onze voeten, dan lachen zij ons uit, want zij zien onze voetzolen al geel worden, alsof wij gestorven waren. En door dat uittartend gepiep, roepen zij onzen dood.

Ook de ongearticuleerde geluiden der menschen, zooals lachen, met de tong klappen, fluiten, zingen, gillen, schreien, niezen ontwikkelen tooverkracht. Wanneer iemand een ander heeft betooverd, dan kan het slachtoffer niet eerder van den toover worden bevrijd, dan wanneer de betooveraar hem toespreekt, eenvoudig iets tot hem zegt, onverschillig wat het is. Als een animistisch volk tot den Islam overgaat, dan is een der eerste dingen die ingang vinden: het reciteeren van den Koran. De Arabische woorden zijn voor den Indoneziër volkomen onverstaanbaar, maar het gemoduleerde reciet

dezer klanken, dikwijls door een aantal lieden tegelijk rhythmisch voorgedragen, is voor iedereen die nog animistisch denkt, van groote tooverkracht. Men noemt deze bezigheid dan ook met het woord *adji* of *adi*, een in de Indonesische talen zeer verbreid woord, dat „tooverwoord, tooverklank, tooverzang” beduidt. In de Toradjasche talen begint iedere tooverformule met: *adi, adi*, evenals bij ons met: „Hokus pokus”. Met grooten ijver leeren in de landschappen aan de kust der Tomini-bocht jongens en meisjes het Koran-reciet, maar het is onmogelijk hunne belangstelling op te wekken voor de beteekenis der woorden van het Heilige Boek, waarvan velen lange stukken van buiten kennen. In het uitspreken der klanken zit de ontwikkeling der tooverkracht; het is *mëngadji, ngadji, moadi*, „tooveren”. Wat heeft dit met de beteekenis der woorden te maken?

Omdat het nu de klanken zijn, die den geluidstoover voortbrengen, zijn ook van gevaarlijke woorden in de eerste plaats de klanken gevaarlijk, eerder nog dan de beteekenis. Wanneer men, zooals bij vele animistische volken gebruikelijk is, niet mag uitspreken de namen dergenen die tot een ouder geslacht behooren, dan mag men de woorden die daarmee geheel of gedeeltelijk klankgelijk zijn, ook niet noemen, want in den klank ligt het gevaar. Om dit te kunnen navoelen, is het voor ons het beste, om alles maar in het Nederlandsch over te brengen. Mag men den naam *Filip* niet noemen, omdat iemand van het oudere geslacht zoo heet, dan is ook het woord *lip* verboden, want al is het geen bestanddeel van den naam *Filip*, de klank *lip* is toch in beide woorden dezelfde en dus even gevaarlijk. Is *Emma* verboden, dan is *emmer* het evenzeer en juist zoo gevaarlijk als *Otto* is ook *otter*.

De klank van het gesproken woord is dus tooverkrachtig; door spreken oefent men tooverkracht uit. Met de onzichtbare wezens sprekende, kan men dan ook de geheimzinnigheid breken waarin zij gehuld zijn, verkeer met hen hebben en verkrijgen dat zij iets doen of nalaten, tot ons komen, van ons gaan, ons bijstaan of ophouden ons tegen te werken. Hiertoe moeten

zij aangesproken worden. Maar in welke taal? Dat hebben zij zelf niet bekend gemaakt. En toch dient deze taal gevonden te worden. Ze is dan ook gevonden, of liever uitgevonden. De taal waarin de onzichtbare wezens in de animistische godsdiensten worden toegesproken en die hier „priestertaal” is genoemd, is eene kunsttaal, vervaardigd naar animistische inzichten.

Omtrent de priestertaal bij de verschillende volken van Indonesië zijn wij nog lang niet voldoende ingelicht. Dr. Van der Tuuk is een der eersten die heeft gewezen op het bestaan der priestertaal bij de Toba-Bataks, maar hij heeft er zeer weinig van medegedeeld. Waarschijnlijk heeft zijn verblijf in de Toba-landen niet lang genoeg geduurd, om hem gelegenheid te geven tot het verzamelen der noodige gegevens. Het is duidelijk, dat men eerst na een langdurig verblijf onder een animistisch volk iets los krijgt, dat met tooverij verband houdt en dat men niet spoedig in staat is om van hetgeen men los krijgt ook werkelijk materiaal te maken. De tooverij heeft bij de Bataks daarenboven sterken invloed ondergaan van de Hindoes, waardoor de studie er niet gemakkelijker op is geworden. Daarbij had Van der Tuuk een zekeren afkeer van al wat samenhang met priesters en hunne werkzaamheden. In den tijd waarin hij het Bataksch beoefende (1864 en voorafgaande jaren) was de blik van de weinige beoefenaars der Indonesische talen nog niet gericht op het belang dat de studie der priestertaal zou kunnen hebben voor de Indonesische taalstudie in 't algemeen. Ook Dr. Matthes geeft zeer weinig over de Bisoe-taal der Boegineezen. Eén taalbeoefenaar uit dien tijd maakt eene loffelijke uitzondering, n.l. Dr. August Hardeland, evenals Van der Tuuk en Matthes, door het Nederlandsch Bijbelgenootschap tot de taalstudie in Nederlandsch-Indië afgevaardigd. Gedurende twee tijdperken van zijn leven (1841—'45 en 1850—'56) heeft hij de taal der Olo Ngadjoe in het binnenland van Borneo beoefend. Zijn Dajaksche spraakkunst, in 1858 te Amsterdam verschenen, heeft een zeer uitgebreid aanhangsel, waarin de litanie der Ngadjoesche priesteressen staat afgedrukt, met vertaling en verklarende aantekeningen.

Iets dergelijks is tot nog toe van geen enkele Indonesische taal uitgegeven. En toch, om inzicht te verkrijgen in de priester taal kan men moeilijk met minder gegevens toe. Wat Skeat in zijn lijvig boek „Malay Magic” geeft, is zoo fragmentarisch, dat het geen behoorlijk beeld verschaft van 't geen het Maleisch nog aan priester taal bezit. Alleen van de priester taal bij de Niassers zijn we weder wat beter op de hoogte, door hetgeen de Rhijnsche Zending daarvan heeft bekend gemaakt. Ik heb dus vooral de gegevens van Hardeland en mijne eigene moeten gebruiken, welke laatste de Toradjasche priester taal uit Midden-Celebes gelden.

Het materiaal dat tot het samenstellen der priester taal heeft gediend, is geleverd door de verschillende groepen van levende wezens, die de animistische beschouwing in de drie werelden onderscheidt, met uitzondering natuurlijk van de groep der onzichtbaren zelf. De groep die door onszelf wordt gevormd levert de norm voor den bouw der taal. Welke kunsttaal wij zelf ook maken willen, we zijn altoos gedwongen uit te gaan van onze eigene taal, want zij is de eenige rechte en geheel juiste. Zoo denkt de Dajak over het Dajaksch, de Niasser over het Niassisch en zoo zou men nog zeer lang verder kunnen gaan.

Maar in onze eigene taal kunnen wij de onzichtbaren niet toespreken. Daarvoor zijn zij te veel van ons onderscheiden, meer dan de dooden, de dieren of de vreemdelingen. Een Dajak of een Toradja zal zeggen: „Ik ben een mensch, geen geest” en hij drukt zich daarin, voor zijn gevoel, vrij wat krachtiger uit dan wij, als we zeggen: „Ik ben een mensch, geen beest”. In vele talen van Celebes luidt het woord voor „mensch” *taemata*, wat woordelijk wil zeggen: „een onrijp, een rauw mensch”. Eerst als de mensch gestorven is, is hij rijp, want evenals eene rijpe vrucht, gaat zijn lichaam spoedig verrotten. Ten slotte blijven de beenderen over, die weder met denzelfden naam (*woekoe*) worden genoemd als de pitten of steenen eener vrucht. Evenals vruchtpitten, kunnen 's menschen beenderen dan ook tot nieuw leven ontkiemen, wanneer zij

worden begraven of geplant, twee begrippen die weder met hetzelfde woord worden aangeduid. Zoo is dus een geest een mensch in een nieuwen bestaansvorm en is dus ook de taal der geesten een andere bestaansvorm van de taal der menschen, n.l. van onze eigene taal.

Nu is het in de eerste plaats de taal der vreemdelingen, die ons eene verdraaiing onzer eigene taal te hooren geeft. De talen der Duitschers, Friezen, Engelschen, Denen en andere volksstammen, die bijna goed praten, verder ook de bewoners van afgelegen streken in ons eigen taalgebied, de spraakgebrekkigen, de kromsprekende kinderen, de taalverdraaiingen die bij ongeluk of met opzet worden gemaakt, b.v. bij taal-spelletjes, de oudere en de jongere vormen van hetzelfde woord, die te zamen naast elkaar in de taal voortleven, al deze verschijnselen geven ons voorbeelden om na te werken. Want gelijke klanken mogen gelijk verdraaid worden en daar men zoo min mogelijk de woorden onveranderd moet laten, zoo behoeft men, waar men zou verlegen zitten, slechts te zoeken naar een gedeeltelijk klankgelijk woord, b.v. een rijmwoord, om dan naar de wijze waarop dit pleegt te worden gewijzigd, ook de verandering in het woord dat men onder handen heeft, aan te brengen.

Alle veranderingen die al zoo worden aangebracht te bespreken, is niet noodig. Uit een aantal voorbeelden kan men zich zonder veel moeite een denkbeeld maken van de rest. Er blijft intusschen nog veel gelegenheid tot willekeur voor de vervaardigers van nieuwe stukken priestertaal, want de hoofdzaak is toch, dat de dagelijksche spraak wordt vervormd tot wat nu eenmaal als taal der onzichtbaren beteekenis en waarde heeft gekregen. Ik zal dus beginnen met het geven van eenige regels met voorbeelden van hare toepassing en daarna een stukje priestertaal mededeelen, waarbij dan de beteekenis in de gewone spraak ter verklaring zal volgen. Als dagelijksche taal heb ik 't Nederlandsch genomen, als voorbeelden naar welke ze kan verdraaid worden zullen Duitsche, Engelsche en Friesche woorden dienst doen.

Wanneer *boom* kan vervangen worden door het Duitse *Baum*, dan kan men ook voor *stroom* zeggen *Straum*, voor *loom*, *laum* en eveneens voor *room*, *Raum*. Maar dit laatste kan ook even goed in de plaats komen van *ruim*, of van *ruimte*, zooals ook naar het voorbeeld *kracht-Kraft*, voor *zacht* kan worden gezegd *saft*, maar dit laatste ook in de beteekenis *sap* kan worden aangewend.

Zon is vervangbaar door *sun* en dus ook *bron* door *brun* en *ton* door *tun*. *Maan* is door *moon* te vervangen en dus ook *baan* door *boon*, maar *boon* is ook *welddad* en kan dus, waar het noodig is, voor dit woord in de plaats treden.

Het ontkenningwoord „niet” is te vervangen door het Friesche „net” en zoo kan men voor „riet” ook „ret” zeggen. Maar als *niet* gelijkwaardig is met *net*, dan is ook het omgekeerde waar en kan het woord *net*, zoowel als zelfstandig als in zijne functie van bijvoegelijk naamwoord door *niet* vervangen worden.

Door is in het Friesch *troch* en *hoor* is *hark*; zoo is dus voor *door*, nevens *troch*, ook *dark* in gebruik en *voor* wordt nu eens door *vroch*, dan eens door *vark* vervangen, al naar dat de behoefte het meebrengt.

— Veel meer dan in onze taal, komen in de Indonesische talen doubletten en tripletten voor; zelfs quadrupletten zijn aanwezig. Als *frisch* en *versch* nu doubletten zijn en *verfrisschen* hetzelfde is als *ververschen*, dan mag men ook naast *persen* een werkwoord *prissen* maken en dit in alle vervoegde vormen gebruiken. En de doubletten *gort* en *grut* geven het recht om *bord* tot *brud* te maken en *wordt* tot *wrut*, waaruit weder volgt, dat er een werkwoord *wruten* ontstaat, waarvan men weder alle vervoegde vormen kan gebruiken.

Van zulke duplicaten en triplicaten gevoelt men doorgaans nog wel welke vorm de oudste is. Men zal b.v. niet aarzelen, om in *vergulden* den stam van een ouderen vorm van het woord *goud* te herkennen. En uit plaatsnamen als *Zoltkamp* nevens *Zoutkamp* en *Oldemark* nevens *Oudewater* kent men de vroegere vormen van „zout” en „oud”, zoodat men nu ook

hout door *holt*, *koud* door *kold* en *goud* door *gold* kan vervangen, maar ook zonder bezwaar „*folt*” zegt voor „*fout*”, of „het *berolt* hem” voor „het *berouwt* hem”, of „hij *bolt*” voor „hij *bouwt*”, of „*getrold*” voor „*getrouwd*” en omgekeerd ook: „hij *rout*” voor „hij *rolt*”, „hij *vaut*” voor „hij *valt*” of „*gestout*” voor „*gestold*” En is men eenmaal aan het verwisselen van verwante klanken, dan zal men, waar men het wenschelijk of noodig acht, ook *weg* veranderen in *beg*, of *dag* in *rag*, *jong* in *long*, *tang* in *sang* en *keer* in *teer*. Dubbelvormen als *knijpen* en *nijpen* geven ook weer recht om *nikken*, *necht* en *neden* te zeggen voor *knikken*, *knecht* en *knedden*.

Heeft men een langeren vorm van een woord noodig, dan zijn er genoeg voorbeelden in de dagelijksche taal voorhanden, waarnaar men meent zich te mogen richten. Vormen als *trap-pelen*, *huppelen*, *wippelen* geven het aanzijn aan: *roepelen*, *fluitelen*, *zingelen* en waar men *volken* kan vervangen door *volkeren*, daar zijn ook *wolkeren* en *dolkeren* geoorloofd, voor *wolken* en *dolken*. *Slagzwaard* en *wreedaard* kunnen worden tot *slagzwaardien* en *wreedaardien*, want we hebben immers *kleinoodien* en *sieradien*. *Bessen* zijn ook *beziën*, dus *messen* zijn *meziën* en *lessen* zijn *leziën*.

Is het noodig de woorden te verkorten, dan kunnen de grammaticale aanhechtsels worden veranderd. Voor *zonen*, *dochteren* en *knechten* kunnen we in de plaats zetten: *zoons*, *dochters*, *knechts*. Er is dus ook geen bezwaar om woorden als *varken*, *toren*, *regen*, *morgen*, *zeven*, *garen* te vervangen door: *varks*, *tors*, *regs*, *morgs*, *zefs*, *gars*. En of *zeven* nu telwoord is of werkwoord, het kan altijd dit *zefs* in zijne plaats krijgen. Zoolang als het geloof aan de geluidmagie zijne rol speelt, is een woord een klank en de daaruit te maken gevolgtrekkingen zijn onwederlegbaar juist. Omgekeerd, kan dus voor: *kaars*, *steeds*, *niets*, *toorts*, ook gezegd worden: *karen*, *steden*, *nieten*, *toorten* en zelfs *plaats* kan tot *platen* gemaakt worden.

Klankgelijke woorden hebben dus dezelfde vervangers. Of

nu *meer* is de comparatief van *veel*, dan wel of het *binnenzee* beduidt, het is in beide gevallen te vervangen door *plas*. En *week* als tijdperk van zeven dagen is evengoed synoniem met *zacht*, als het adjectief *week*. Schudt men nu het hoofd over dergelijke verwarring en wijst men op een naburigen stam, die *Woche* en *weich* onderscheidt, dan wordt men er even aan herinnerd, dat de lieden van daarginds slechts pogen te bereiken, wat wij zelf al lang bezitten, n.l. de rechte taal, die wij toch waarlijk niet naar hunne kromspraak behoeven te wijzigen. En vraagt men naar eene nadere verklaring voor de klankgelijkheid der namen van zulke uiteenliggende begrippen, dan is er altoos wel een schrandere kop in ons midden, die het ons duidelijk maakt. Bestaat er een kleine plas, dan wordt hij tot een *meer*, als er maar *meer* water bij komt. Daarenboven, *meer* heeft ook een vervangwoord in *plus* en dat moet ook met *plas* gelijk staan. En de Voorouders hebben met wijsheid een tijdperk van *zeven* dagen *week* genoemd, want als men *zeven* dagen lang iets hards in de *week* zet, dan wordt het immers *week*?

Zelfs van synoniemen die gedeeltelijk klankgelijk zijn, kunnen de ongelijke deelen voor elkaar in de plaats komen. *Altijd* is hetzelfde als *altoos* en zoo kan dus *tijd* door *toos* worden vervangen. *Gelaat* is synoniem met *gezicht*; zoo zijn dus *laat* en *zicht* ook onderling verwisselbaar. *Tellen* en *halen* kunnen elkaar vervangen, immers *vertellen* is *verhalen*. En daar *geschieden* gelijk staat met *gebeuren*, mag men ook *opbeuren* uitdrukken met een nieuw te vormen *opschieden*.

Vormveranderingen die de werkwoordsstam ondergaat om sommige tijden en wijzen uit te drukken, worden ook aangebracht waar de beteekenis van den te gebruiken vorm dit in 't geheel niet vordert en dus verbiedt, alsof wij b.v. in de plaats van de stammen van *moeten*, *hebben*, *worden*, *gaan*, *loopen*, die van *moesten*, *hadden*, *werden*, *gingen*, *liepen* namen, en dus spraken van: *moestende*, *haddende*, *gegingen*, *werdende*, *geliepen* en de aanvoegende wijs of de voorwaardelijke voor de aantoonende gebruikende, zouden zeggen: *Ik ware gedingen*,

gij zultet gekwamen, hij moeste gezaten, in plaats van: Ik was gegaan, gij zult komen, hij moet zitten.

Ook contaminatie der werkwoordelijke geslachtsvormen komt voor. De parallelle regels

De zwijnen hebben 't opgedronken,
De varkens hebben 't opgeslurpt,

of in den lijdenden vorm:

't Is door de zwijnen opgedronken,
't Is door de varkens opgeslurpt,

worden dan aldus in elkaar gewerkt:

De zwijnen zijn het opgedronken
De varkens zijn het opgeslurpt,

en dan nog verder tot priestertaal omgewerkt:

Die zwinelen zien 't oepgedrinken
Die biggelen zien 't oepgeslerpt.

Taalspelletjes doen ook al methode tot het vormen van priestertaal aan de hand. Als men in zijne jeugd spelletjes heeft gedaan, waarbij een zin als: „Pluk eens wat appelen” wordt verhaspeld tot: „Plukuk eeneens watat apappelen”, of wanneer regels als:

Mannen dragen broeken,
Vrouwen dragen rokken,

worden uitgesproken als:

Maë draë broeë
Vroë draë roë,

dan vindt men ook al weer wegen aangegeven om nieuwe vormen voor de priestertaal te scheppen, als men daardoor beter aan de eischen van maat en rijm kan voldoen, dan door het toepassen van een der reeds genoemde praktijken.

Waar de stijl der priestertaal zich verheft, vooral waar men parallelistisch spreekt of dicht, daar worden ook dikwijls

omschrijvingen gegeven, die intusschen ook weer in woorden uit de priestertaal zijn gesteld. Zoo zal men „vogel” omschrijven met: „broedster der zonneruimte”. „Broedster” is de gewone omschrijving van de „kip” en de zonneruimte is de lucht. Tot gewone taal teruggebracht, is de uitdrukking dus „luchtkip”, d.i. „vogel”. Voor „ziel, geest, tweede ik” zegt men: „schimmenbeeld des lijfs”, d.i. „schaduw des lichaams”. Haard of stookplaats wordt omschreven met: „fakkel van het flikkerende”. Fakkel is de omschrijving van „oog” en „oog” is weer de gewone aanduiding van het kenmerkende, teekende bestanddeel van iets, zooals het oog dat is van het gezicht. We kunnen het hier met „brandpunt” weergeven. Het flikkerende is het vuur en zoo beteekent de omschrijving van het begrip „haard” dus: „brandpunt van het vuur”. De bamboepijp waarmee men het vuur aanblaast, heet in omschrijvende taal: „verlengstuk of aanhechtsel van den adem” en in priestertaal: „aanplaksel van den wind des lijfs”. Op dezelfde wijze heet de tang: „verlengstuk der hand”, wat weder wordt omschreven met: „aanlapsel der aanraakster”. De bundel der zonnestralen heet: „goldene brugge” en de krokodil wordt, met eene verhaspeling van het woord „dapper”, de dappappere genoemd.

Met de vermelding van deze bijzonderheden omtrent de wijze waarop de priestertaal bij de Toradja-stammen van Midden-Celebes wordt gevormd, meen ik wel te kunnen volstaan. Thans laat ik volgen een fragment uit de priesterlitanie, eerst in priestertaal, daarna in de gewone spraak. Maat en rijm zijn behouden, zooals ze in den oorspronkelijken vorm waren. Het stuk beschrijft de afvaart der priesteres, die eerst nog eens met haar gezelschap van dienstbare geesten pinang pruimt en dan afvaart in den regenboog als vaartuig, om de Hemel-zee over te steken en zoo de Bovenwereld te bereiken, waar zij den Hemelheer wil bezoeken, om van hem „langen adem” te verkrijgen voor den zieke ten behoeve van wien het reciet wordt verricht.

Liet us voorst die pijnang splitsen
 Liet us saams die soeroeh bitsen.
 Wat us 't herte daad ontflikkeren
 Wat dien doerf us aan kon wikkren.
 Stegend langen 't bernpoentsrak
 Zaten wi oep 't hijge dak.
 't Voerwerk was die himmelboge
 't Voertuig, zeeglend neeroemhoge.
 Goud sa, binde, stoof m'ien 't zwark
 Goud sa, blitse, scheen doe stark.
 Blies mie hijg ien 't sunneraum
 Woei mie troch dat nivelschaum.
 Det doch vlieg zie oure gong
 Diere oure vloecht net jong.
 Ja den dark, halt net moor stel
 Vloeg doch, deurging was mien wel.
 Steden troch end zoender steken
 Zoender oependhold ta meken.
 Binde fen dien zolten plas
 Woei us oeber d' eerde ras.
 Blies den , binde fen die geerde
 Bracht us hijge oeber d' eerde.
 Sloegt die vlerks, joe lochtbevarends
 Toegt de riems, joe fiskerarends.
 Met ien trokking on de sponen
 Hadt g' us vloeg den beg gebonen.
 Liet mie den die raum invoeren,
 Midstroch'traumevuchthinstoeren.
 Hijge oeber 't nivelmeere
 Lag die stede fen dien Heere.

Laat ons eerst de pinang splijten.
 Laat ons samen sirih bijten.
 Die ons 't harte doet outgloeien
 Die den moed ons aan doet groeien.
 Stijgend langs het vuurhaardsrak
 Zitten wij op 't hooge dak.
 't Voertuig is de regenboog.
 't Vaartuig zeilend naar omhoog.
 Goed zoo, wind, stuw m'op in 't zwark
 Goed zoo, bliksem, schijn gij sterk.
 Blaas mij hoog in 't luchteruim,
 Waai mij door het nevelenschuim.
 Laat maar vlug zijn onze gang.
 Dure onze vlucht niet lang.
 Ga dan door, houd niet meer stil.
 Vlieg toch, doorgaan is mijn wil.
 Steeds maar door en zonder staken,
 Zonder oponthoud te maken.
 Wind van uit de zoute zee
 Waai ons over d' aarde mee.
 Wind, blaas uit de rijstegaarde
 Breng ons opwaarts over d' aarde.
 Slaat dan, vogels, uit de vlerken,
 Adlaars, wilt de riemen strekken.
 Met één trekking aan de spanen
 Hebt ge 't pad ons kunnen banen.
 Laat mij dan de lucht doorschuren
 Midden door het luchtsop sturen.
 Hoog daar boven 't wolkenmeer
 Ligt de woonplaats van den Heer.

Tot zoover de priester taal. Maar ik mag hiermede niet eindigen. Door een kunstmatige overdracht der taal, die voor ons iets onnoozels heeft, zou ik allicht een verkeerde voorstelling van de litanieën der Toradja-sche priesteressen bij U achterlaten en daarmede van de Indonesische priester taal in 't algemeen. De bestudeering der Javaansche Kromo-taal, zooals die b.v. door den Heer Walbeehm is verricht, heeft ons reeds een blik gegeven in de methoden die tot kunstmatige veranderingen op die taal zijn toegepast en indien men een stuk Javaansche kromo-taal ging overbrengen in gekramiseerd Nederlandsch, zou men terstond bespeuren, hoe zeer het Kromo gelijkt op de Toradja-sche priester taal. „Hond”

is in het Kromo vervangen door „jakhals”, vereenvoudigd tot jakals; het bestanddeel *als* is vervangen door „indien” en zoo is ontstaan „jakindien”, een zeer deftig woord voor „hond”, dat iedere Javaan zonder lachen gebruikt of aanhoort. De Indonesische priestertaal heeft dan ook voor ingewijden of buitenstaanders niets belachelijks; zij maakt integendeel de geleerdheid der priesters en priesteressen uit; door haar is het oefenen van gemeenschap met de onzichtbaren mogelijk.

Maar nu kom ik nog een oogenblik Uwe aandacht voor den inhoud der litanieën vragen. Ik wil nog enkele stukken voorlezen, ten vervolge op hetgeen ik zooeven in priestertaal heb weergegeven. De priesteres zet haren tocht door het lucht-ruim voort en zegt, in overvloedig parallelisme:

Wind, steek op en voer mij mede,
Bliksemstraal, verlicht mijn schreden.
Blaas m' o wind, door 't luchtruim heen,
Bliksemstraal, beschijn mijn schreên.
Voer ons op in snelle vaart,
Breng ons aanstonds hemelwaart.
Blaas ons voort en houd niet op,
Voer ons naar den wolgentop.
Wind der bergen, wind der zee,
Neem in snelle vaart ons mee.
Rappe vogels, heft ons hoog,
Brengt ons aan den wolkenboog.
Voert ons ijlings in uw vlucht
Tot aan 't bovineind der lucht.
Drijft in snelle vaart ons voort,
Opwaarts tot de hemelpoort,
Draagt ons bliksemsnel vooruit,
Totdat g' aan den hemel stuit.

Een eind verder in het gedicht zegt de priesteres:

Kijk, dat kan ik vliegen noemen
Zoo, nu mag 'k uw ijver roemen!
Dat gaat voort in snellen gang!
Zoo duurt onze reis niet lang.
Vaart maar door de wolken heen
d'Aarde is reeds diep beneên.

Na eenigen tijd nadert men den hemelkoepel:

Heft maar op den regenboog,
 Draagt de bliksemschuit omhoog.
 Drijf ons voort, gij snelle wind,
 Waai ons hoog het luchtruim in.
 Laat ons voortgedreven worden
 Door de sterke geestenhorden.
 Houdt met scherpe oogen wacht,
 Geeft op alle dingen acht.
 Dat we niet verdwalen kunnen
 En den weg niet missen zullen.
 Wilt eens in de verte staren!
 Hoog daarboven kan 'k ontwaren
 Heel het groote luchtgewelf,
 't Onderst van den hemel zelf.
 Snel is onze reis volbracht
 Door der geesten tooverkracht.
 Laat de wind zijn kracht aanwakk'ren!
 Laat de bliksem helder flakk'ren!
 Op, heft op den regenboog,
 Draagt de bliksemschuit omhoog.
 Eensklaps is 't met stijgen uit.
 Plots'ling is de vaart gestuit.
 Metgezellen, helpt eens mede
 Trekt uw zwaarden uit de scheede.
 't Zwaard aan uwe linkerzijde
 Vat het met de handen beide
 En doorboort de wolkenlagen
 Dat wij verder kunnen varen
 En doorsteekt het luchtgewelf
 't Onderst van den hemel zelf.
 Zie, daar is een gat geboord.
 Roeit de hemelschuit weer voort.
 Dwars door al de nevels henen
 Door geen zonlicht meer beschenen
 Tot de neveldamp verdwijnt
 En de zon ons weer beschijnt.

Als nu het bezoek bij den Hemelheer is gebracht en de „lange adem” is gegeven, dan wordt die medegenomen in een uitgeholde kalebas-vrucht en de terugreis kan beginnen. Is die beschreven, dan eindigt ook de litanie voor zoover zij in den nacht wordt opgezegd. De priesteres moet het opkomen der zon afwachten, om den verkregen „langen adem” uit te storten op het hoofd van den zieke en zij doet dat met deze woorden:

Na het einde van den nacht,
Nu de zon reeds schijnt met kracht,
Is de tijd voor mij gekomen
Om de krachten te doen stroomen
Door mijn dienaars aangedragen,
Aangebracht door mijne slaven.
Lange adem, levensgeest,
Die afwezig zijt geweest,
Wil nu niet meer van ons scheiden
Wil standvastig bij ons blijven.
Blijf nu rustig in ons lijf,
't Zij voortaan uw vast verblijf.

Tot den zieke zegt zij:

Nu opnieuw de levenskracht
Op uw hoofd is aangebracht,
Kunt ge weder op gaan staan
En uw haar eens wasschen gaan.
Met een gelen wascheitroen
Kunt ge nu uw haar gaan doen.
Lange adem, blijf hier wonen
Levensgeest, blijf rustig troonen.
Laat geen booze geest u raken,
Laat geen duivel u genaken.

De Toradja-sche priesteres maakt ook telkens reizen naar de Onderwereld. Dit geschiedt na een sterfgeval, om de zielen, die mogelijk door den doode zijn meegenomen, terug te brengen. Zij wekt dan hare dienstbare geesten uit den slaap, verlaat in den geest het sterfhuis waar men haar geroepen heeft en gaat een eindweegs voort, tot dat de weg zich splitst in een pad dat opwaarts ten hemel voert en een dat nederwaarts naar de Onderwereld leidt. Aan het eind van dien weg bereikt men den top van den pinangboom, langs welken men in de Benedenwereld afglijdt.

Hebt g'uw slaap nog niet ten einde?
Rijst ge nog niet overeinde?
Staat eens op en zet u neder!
Keere uw levensgeest nu weder!
Gij, mijn veelbeproeft braven,
Gij, mijn oude, trouwe slaven,
Oude knecht Rantja Toembiga,

Oude slaaf Binero ngKila,
 Gij zult met mij medegaan,
 Om op reis mij bij te staan.

't Roepen heeft niet lang genomen.
 Allen zijn reeds opgekomen.
 Laat ons d'adat niet verzuimen
 En vooraf de sirih pruimen.
 Zijn wij met de sirih klaar,
 Staat dan op en volgt elkaar.
 Richt naar d'uitgang uwe schreden,
 Daalt de trap af naar beneden.
 Loopt maar voort, laat u niet hindren,
 Niets mag uwen gang vermindren.
 Ginder moet de weg zich splitsen.
 D'onde slaven zijn de gidsen.
 Rukt de struiken uit het pad!
 Onze weg zij eierglad.
 'k Heb mijn blikken scherp gericht,
 'k Zie al waar de splitsing ligt.

Waar de splitsing is gelegen,
 Oopnen zich de beide wegen.
 d'Eene stijgt naar 't Hemelrijk,
 d'Andre daalt naar 't Doodenrijk.
 Dalen wij met vlugge schreden
 Langs den doodsweg naar beneden.
 Op de Aarde heerscht de nacht,
 In het Doodenrijk is 't dag.
 Aldoor verder gaat de stoet.
 Langzaam schuiflend voet voor voet.
 Bij den hoogen pinangtop
 Houdt de weg nu plotsling op.
 Langs den stam omlaag gegleden,
 Komen w'aan zijn voet beneden.
 Loopt maar voort en weest niet bang,
 Ook al valt de tocht u lang.
 Zie, daar komen w'aan een brug,
 Gaat maar voort, deinst niet terug.
 't Water onder uwen voet
 Is voor d'eene helft als bloed.
 Aldoor verder loopen wij.
 Zie, daar is de smederij
 Van den onderaardschen smid,
 Die daar voor zijn aanbeeld zit.
 Als hij in den weg wil treden,
 Stel 'k met pinang hem tevreden.

Gaat nu voort en haast u wat,
Ginder ligt de doodenstad.

'k Heb de woning reeds gevonden
Waar men mij heeft heengezonden.
Laat ons vlug naar boven klimmen
Gaan wij nu het huis maar binnen.
— „Dooden, 'k heb u iets te zeggen,
'k Kom hier met u overleggen.
Sirih-pinang breng ik mede,
Stelt met weinig u tevreden,
'k Heb niet veel u aan te bieden
Allen zijn wij arme lieden”.

Nu de gave is aangenomen,
Zal ik met mijn boodschap komen:
— „Staat mij toe eens rond te kijken,
Mooglijk zal het dan wel blijken,
Dat hier zielen zijn gekomen
Van de aarde meegenomen.
Staat mij toe eens rond te loeren
En ze weder mee te voeren.
Hier toch hooren ze niet thuis,
Op de aarde is haar huis”.

De priesteres wordt nu verondersteld het huis door te zoeken en van tijd tot tijd een klein figuurtje in haar zak (dien ze los bij zich draagt) te stoppen, eene menschenziel, die er geheel als een menschje uit ziet, maar niet grooter is dan eene hand. Daarna vervolgt zij:

Zoo, de vangst is goed gedaan,
— „Dooden, 'k wil naar huis toe gaan,
Laat nu niemand mij geleiden,
'k Wil in vrede van u scheiden.
Niemand ga nu met mij mede,
Thans gaan wij uiteen in vrede.
Niets is tusschen ons besproken,
Dat den vrede heeft verbroken”.

Het nadrukkelijk afwijzen van alle begeleiding, heeft ten doel te voorkomen, dat sommige dooden van de gelegenheid zouden gebruik maken om weer naar de Aarde terug te keeren, waar ze toch zooveel liever zijn dan in het Doodenrijk, maar waar de levenden nu weer minder op hen gesteld zijn.

Aan het eind van een zoo gevaarlijken tocht als eene reis naar het Doodenrijk, moet de priesteres nog een tooverwensch over zich zelve uitspreken, om alle onheil dat haar op dien tocht zou zijn komen aan te kleven, van zich te doen. Zij eindigt daarom aldus:

Moge ik priesteresse blijven
 Tot mijn leden gaan verstijven.
 Tot mijn haren gaan verbleeken
 En de tanden mij ontbreken.
 Laat 't mijn leven niet verkorten,
 Laat 't mij niet in 't onheil storten.
 Moge ik levenskracht vergaren
 Voor nog vele, vele jaren.
 Laat mijn sarong zijn versleten
 Eer ik waarlijk oud mag heeten.
 Zij mijn tooverkruid verdord
 Eer ik oud van jaren word.
 Laat mijn einde nog niet komen.
 Vloei mij 't leven toe in stroomen.

Hoe men ook over zulke priestertaal moge denken, bij het opmaken van zijn oordeel daarover mag niemand vergeten het element intimiteit in rekening te brengen, dat ongetwijfeld heeft medegewerkt bij het tot stand komen van deze kunstmatige geheimspraak, die den mensch het verkeer met de onzichtbare wereld moet openen. Waar de mensch in verbinding treedt met de geestelijke wereld, daar heeft hij aan zijn dagelijksche taal niet genoeg; hij wil haar uitbreiden, verdiepen, vervormen. Het laatste gelukt hem gemakkelijker dan het eerste, maar het spreekt toch van het besef, dat er intiem verkeer plaats heeft en dat het alledaagsche niet dienen kan. De priesteres, die als nederige smeekelinge, met offer en gebed stijgt zoo hoog als hare gedachten haar slechts brengen kunnen, heeft, naar hare vaste overtuiging, in hare kennis van der goden taal een middel om hooger te komen dan deze aarde en een weg om te voldoen aan behoeften, die hier niet bevredigd worden.